

Лук'яненко О. В. Рекреаційне дозвілля та спорт у педагогічних інститутах УРСР доби «відлиги» (ч.1) // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К., 2015. Випуск 95 – С.92-94

УДК 94 (477) «1953/1964» : 378

Лук'яненко Олександр Вікторович

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

lukyanyenko.ov@gmail.com

РЕКРЕАЦІЙНЕ ДОЗВІЛЛЯ ТА СПОРТ У ПЕДАГОГІЧНИХ ІНСТИТУТАХ УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» (1)

Анотація. Стаття ілюструє еволюцію рекреаційного та спортивного типу дозвілля про освітян педінститутів УРСР періоду десталінізації (1953-1964 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило проілюструвати наповнюваність вільного часу студентів; відслідкувати співвідношення характеристик позаробочого часу викладачів відповідно до сучасних підходів теорії та історії дозвілля.

Ключові слова: повсякдення, студенти, рекреаційне дозвілля, спортивне дозвілля, вища педагогічна школа, десталінізація

Лукьяненко Александр Викторович

кандидат исторических наук, ст. преподаватель кафедры культурологии и методики преподавания культурологических дисциплин Полтавского национального педагогического университета им. В. Г. Короленко

РЕКРЕАЦИОННЫЙ ДОСУГ И СПОРТ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИНСТИТУТАХ УССР ВРЕМЁН «ОТТЕПЕЛИ» (1)

Аннотация. Статья иллюстрирует эволюцию рекреационного и спортивного типов досуга педагогов пединститутов УССР периода десталинизации (1953-1964 гг.). Применение метода контент-анализа педагогической прессы позволило проиллюстрировать наполнение досуга

студентов; отследить соотношение характеристик вне рабочего времени в соответствии с современными подходами теории и истории досуга.

Ключевые слова: повседневность, студенты, рекреационный досуг, спортивный досуг, высшая педагогическая школа, десталинизация

Oleksandr V. Lukyanenko

Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural studies and its methods of teaching sub-department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University

RECREATION LEISURE AND SPORT IN PEDAGOGICAL INSTITUTES OF UKRAINIAN SOVIET SOCIALIST REPUBLIC DURING THE “THAW” PERIOD (1)

Abstract. *The article illustrates the evolution of the types of recreation and sport leisure of educators in Pedagogical Institute of USSR during the period of de-Stalinization (1953-1964). Application of content analysis method of educational media allowed illustrating the core of the leisure. It also helped to give general characteristics of leisure according to modern approaches in the theory and history of leisure.*

Keywords: *every-day life, students, recreation leisure, sport leisure, higher pedagogical school, de-Stalinization*

Працівники вищої педагогічної школи через специфіку графіків роботи та навчальних планів мали і мають таке ж специфічне вміння поєднувати робочий та вільний час. Ми обрали концепцію дозвіллєвих типів У. Алеманна, Р. Вейдера, К. Кармела та ін., аби проаналізувати зміст дозвілля викладачів та студентів педагогічних вишів часів «відлиги». У цьому дослідженні проаналізуємо, як висвітлювалося рекреаційне дозвілля освітян у профільному виданні – газеті «Радянська освіта» - упродовж 1953-1964 рр. Одним із найцікавіших способів заповнення дозвілля є рекреаційна активність. Під рекреацією розглядають діяльність, що покликана надати людині оздоровлення та відпочинок, а також сприяє заняттям туризмом. Вона спрямована на те, аби відновити психічну, фізичну та духовну рівновагу людини та часто буває

пов'язана культурною та пізнавальною діяльністю. Сучасна наука виділяє три складових рекреації: відпочинок, лікування та туризм.

Під лікуванням у теорії рекреації розуміють відновлення здоров'я людини під час протікання та після захворювання. Саме лікування може тривати і вдома, і за його межами, скажімо, в лікувально-оздоровчих закладах). За у весь періоди десталінізації газета лише один раз згадала про лікування як складову рекреаційного дозвілля студентської молоді: у січні 1953 р., під час зимових канікул, 7 студентів Житомирського ДПІ поїхали по путівках до санаторіїв та будинків відпочинку [1]. Дві згадки за 12 років належало проведенню вільного часу у межах таборів та пансіонатів. Окрім вищенаведеної, у липні 1960 р. освітян УРСР сповістили про відкриття міжнародного студентського табору «Супутник» в Гурзуфі. Окрім власне рекреації, у цьому прикладі помітні доволі сильні тенденції до змішаного типу дозвілля: освітньо-зорієнтованого, інтерактивного та творчого. Студенти більше 40 країн протягом 12 днів обговорювали проблеми міжнародного студентського руху, провели декілька теоретичних семінарів на теми «Культура і національна незалежність», «Студент і роззброєння», «Студент і світова культура», «Вища школа і суспільство»; співали пісні мовами світу та влаштували перегляд студентських кінофільмів [2].

Власне чистому відпочинку, що тлумачиться включно як діяльність або бездіяльність, спрямована на відновлення сил, газета приділяла мало уваги. Чи не єдиним зверненням до цієї теми була питання про строки літньої сесії для заочників у 1954 р. У країні турбувалися щонайперше про учителів, які здобували вищу освіту на заочних відділах інститутів. Керівництву країни та вишів пропонували проводити сесію раніше, аби вчителі зберегли місяць літньої відпустки [3].

Доволі часто в описові рекреаційного дозвілля періодика вдавалася до прикладів туризму. Дякувати духові епохи, педагогічні інститути просто «дихали» цим видом рекреації. Одним із найактивніших періодів для цього були зимові канікули. Наприклад, узимку 1953 р. студенти Київського ДПІ

були учасниками лижних, туристичних та альпіністські походів. Вихованці Ворошиловградського ДПІ організували свій похід на здачу нормативу туристів I категорії до м. Рязань (РСФРР), оголосивши додатково про змагання зі Сталінським ДПІ та Макіївським педучилищем [1]. По схожому лижному маршруту до Курська у 1954 р. вирушили студенти Харківського ДПІ. Доволі часто такі рекреаційні заходи додавали дозвіллю рис інтерактиву: скажімо, студенти I курсу вище згаданого вишу провели зимові канікули в агітаційному поході по селах району [4]. Інколи зимові туристичні марші поєднувалися з освітньо-зорієнтованим дозвіллям. Так, у січні 1963 р. майбутні педагоги з Житомирського ДПІ здійснили лижний похід по Шевченківським місцям. у с. Моринці на Черкащині, що більше ніж за 250 км від рідної alma mater. Окрім пізнавальної та туристичної активності, дозвілля молоді поєдналося з агітаційною лекцією у селі та з організацією клуб КВК [5].

Безперечно, лідером за кількістю прикладів туристичного дозвілля залишався весняно-літній період. Тоді відкривалися ширші можливості для організації відпочинку студентської та викладацької молоді. Моду на довготривалі походи почали запроваджувати освітяни Одеського ДПІ. У липні 1955 р. викладачі та студенти IV курсу географічного факультету вирушили на пароплаві з Одеси до Херсона. У межах походу освітяни, окрім рекреаційного відпочинку, займалися освітніми проектами. Одесити вивчили узбережжя Чорного моря, Дніпрово-бузький лиман, гирло та Дніпровські плавні, відвідали будівництво Херсонського текстильного комбінату, побували у Всесоюзному НДІ гібридизації та акліматизації у с. Асканія-Нова, відвідали Кримську обсерваторію, Нікітський ботанічний сад, будинок-музей А. Чехова та погостювали у декількох санаторіях [6]. Схожу «велику програму» виконали того року їхні колеги з Одеського ДПІ іноземних мов. Молодь вишу вирушила в турне Макаренківськими місцями. Маршрут туристів-педагогів пролягав з Одеси через Крюків, Білопілля та Харків на Москву [7].

Кордони туристичних мап освітян не обмежувалися самим лише СРСР. Наприклад, студенти Запорізького ДПІ на 1960 р. уже побували в Польщі,

Чехословаччині, Болгарії, НДР, Франції, відвідали міста Лейпциг, Дрезден, Альтенбург та Мазеловіц. Туристичні рухи приводили до тісних наукових та освітніх контактів. Вихованці цього вишу у вільний час писали листи своїм німецьким друзям, розробляючи для них програму опанування російською, натомість вивчаючи німецьку з відповідей з-за кордону. Науковці вишу отримали можливість друкуватися у періодиці зарубіжжя. Так, крім публікації з'явилися в одному з наукових журналі НДР [8]. Популярним напрямом екскурсійного руху залишалася столиця революції 1917 р. – Ленінград. У 1964 р. виханні Луцького ДПІ відвідали крейсер «Аврора», Ермітаж, Музей історії, Петропавловську фортецю та Пушкіно. Своїми туристичними здобутками луцькі освітяни намагалися розвінчати міф, що периферія не може організувати змістовного дозвілля своїй молоді. Тому й кидали заклик усім майбутнім педагогам УРСР: «Їздіть! Під лежачий камінь вода не тече [9]!».

Специфічною категорією дозвілля на свіжому повітрі, яка межує з рекреацією та іншими видами відпочинку, є спорт. У 1950–1960-х рр. він дійсно був частиною життя освітянської молоді. Цьому сприяли періодичні змагання, що їх заохочувала та проводила держава. Скажімо, 5-10 липня 1953 р. у Харкові відбулася ІV республіканська спартакіада з легкої атлетики, гімнастики, плавання, стрибків у воду, боксу, баскетболу, волейболу та велоспорту. За її результатами відібрали 130 молодих спортсменів для Всесоюзних студентських змагань [10]. Показовим є той факт, що харківський стадіон «Динамо» у 1955 році зібрав більше 800 учасників республіканської спартакіади студентів педвузів УРСР. У змаганнях взяв участь 31 фізкультурний колектив із Донецька, Києва, Криму, Львова, Полтави, Одеси, Харкова та інших міст та регіонів. Студентська молодь поставила десятки нових спортивних рекордів. Так, новий рекорд із штовхання ядра установив А. Сердюк із Харківського ДПІ, який штовхнув ядро на 14 м 23 см. Його колега по команді Ф. Воробйов кинув молот на 48 м 83 см, а П. Наметченко здійснив стрибок з розбігу вгору на 1,8 м, встановивши таким чином нові рекорди для педвузів країни. Безперечним чемпіоном, що завоював І місце з легкої атлетики,

баскетболу (з-поміж чоловіків), боротьби, плавби (такими були правила тогочасної граматики), волейболу (чоловіки і жінки) та гімнастики – Харківський ДПІ. Серед найслабших за мірками спортивного світу опинилися Ворошиловградський і Черкаський ДПІ. Загалом же спорт тлумачився більше як довоєнна підготовка, аніж спосіб організації дозвілля, бо гаслом змагань було: «Вони продемонстрували цим свою любов до Комуністичної партії, радянської Батьківщини, свою готовність до захисту Рідної землі» [11].

Спортивні секції педагогічних інститутів задовольняли дозвіллеві запити великої кількості молодих людей. Наприклад, у 1956 р. у спортивній секції Вінницького ДПІ займалися більше 500 осіб, для яких спорт зі способу заповнити вільний час часто переростав у професійну діяльність. Наприклад, студентка II курсу фізмату Аліна Ташук була чемпіоном змагань педвузів та отримала I розряд, займаючись у секції вишу [12]. Схоже спрямування на професійність мало заняття спортом і в Одеському ДПІ. Там організували посилені спортивні тренування, аби під час навчання студенти змогли вибороти не менше як 1 перемогу та здобути щонайменше III спортивний розряд. Як результат, у 1957 р. виш мав у своїх студентських лавах 8 майстрів спорту, 93 спортсменів I розряду, 379 другого та 1554 спортсменів III розряду, а також підготував 48 студентів у складі команди Одещини до Спартакіади народів СРСР, з якої привіз численні нагороди. Серед них золоті медалі здобули студенти Г. Мадзолевський та В. Салієр, срібні – Е. Коржва, Ф. Гольдберг, а згадуваний уже Г. Мадзолевський грав у складі збірної СРСР із волейболу під час першості світу в Парижі [13].

Інколи спорт ставав засобом політичного та культурного впливу. Скажімо, у травні 1962 р. у Станіславі пройшов I інтернаціональний фестиваль фізкультури. Під час заходу студенти з Дрогобича, Львова та інших вишів УРСР разом із гостями з Віленського державного університету пройшлися маршем вулицями м. Станіслава з піснями, прапорами та музикою, запустивши наостанок фестивальну ракету-прапор у небо під гімн СРСР та пісню хору Станіславського педінституту «Я славлю партію». Так, спортивні рекреаційне

дозвілля отримало політичного колориту, а також культурного змісту, бо окрім товариських спортивних змагань, програма заходу передбачала концерти, спільні пісні, вечірні танці та конкурси художнього читання [14].

Не дивно, що з такими спортивними досягненнями та заповзятістю освітяни мислили себе передовиками спортивної справи. У 1962 р. завкафедри спорту і спортивних ігор Кіровоградського ДПІ М. Фукс прямо називав студентів пропагандистами спорту серед населення. Причому коло впливу не обмежувалося лише учнями шкіл, де б працювали майбутні учителі фізкультури. Прикладом цьому слугувала створена у Кіровограді на громадських засадах юнацька спортивна школа. Її організатори, студенти Олександр Березан, Ольга Мальцева та Генріх Талчинський впровадили тренерську роботу, організували кілька футбольних команд, підготували туристичні походи, керували секціями на підприємствах, а також навчали плаванню у школах та у піонерських таборах. Не диво, що у таких звершеннях народжувалися й цікаві мрії. Озвучена завідувачем кафедри, вона заслуговує бути приведеною без змін: «...Над селом зайнявся світанок. Разом з променями сонця з репродукторів полинула бадьора музика і колгоспний диктор провів: «Починається урок ранкової гімнастики!». На подвір'я, на свіже повітря сім'ями виходять колгоспники. Починається зарядка, і так щодня. А ввечері, після роботи, молодь і літні люди – батьки і діти – прямують на стадіон, спортивний майданчик. Їх можна побачити і на велосипедних доріжках, і на борцовському килимі, і на помості штангістів. Художня гімнастика, веслування, спортивні ігри... Всього й не перелічиш – кожний мешканець села залюбки удосконалює свою майстерність в уподобаному виді спорту [15]».

Література

1. Студентські канікули // Радянська освіта. – 31 січня 1953. – №5.– С.1.
2. Міжнародні студентські курси // Радянська освіта. – 9 липня 1960. – №55.– С.1.
3. Малишенко С. Учителі одержують вищу освіту // Радянська освіта. – 24 липня 1954. – №30.– С.3.

4. Студентські канікули // Радянська освіта. – 30 січня 1954. – №2.– С.4.
5. У студентів Житомирщини // Радянська освіта. – 30 січня 1963. – №8.– С.4.
6. Борисенко І. Експерсія студентів-заочників // Радянська освіта. – 9 липня 1955. – №28.– С.4.
7. Гриценко М. Виставка, присвячена А. С. Макаренку // Радянська освіта. – 16 липня 1955. – №29.– С.2.
8. Сторчаков В. Дружба і співробітництво // Радянська освіта. – 6 квітня 1960. – №28.– С.4.
9. Ліпнер С. Хто сказав «периферія»? // Радянська освіта. – 6 травня 1964. – №36.– С.2
10. Спартакіада студентів педвузів // Радянська освіта. – 4 липня 1953. – №27.– С.1.
11. Кузьмін М., Іваненко Ю. Республіканська спартакіада студентів педвузів // Радянська освіта. – 16 липня 1955. – №29.– С.1.
12. Ткаченко О., Лютворт Г., Новомінський А. Тут готують радянських учителів. З досвіду роботи Вінницького педагогічного інституту // Радянська освіта. – 17 листопада 1956. – №47.– С.3.
13. Корабльов М. Інженери здоров'я // Радянська освіта. – 28 вересня 1957. – №39.– С.3.
14. Яковишин В., Волощук В. Фестиваль дружби, праці і пісні // Радянська освіта. – 23 травня 1962. – №40.– С.4.
15. Фукс М., Славко Й. «Повпереді» великого спорту // Радянська освіта. – 11 серпня 1962. – №63.– С.4.

References

1. Students'ki kanikuly // Radyans'ka osvita. – 31 sichnya 1953. – №5.– S.1.
2. Mizhnarodni students'ki kursy // Radyans'ka osvita. – 9 lypnya 1960. – №55.– S.1.
3. Malyshenko S. Uchyteli oderzhuyut' vyshchu osvitu // Radyans'ka osvita. – 24 lypnya 1954. – №30.– S.3.
4. Students'ki kanikuly // Radyans'ka osvita. – 30 sichnya 1954. – №2.– S.4.

5. U studentiv Zhytomyrshchyny // Radyans'ka osvita. – 30 sichnya 1963. – №8.– S.4.
6. Borysenko I. Ekskursiya studentiv-zaochnykiv // Radyans'ka osvita. – 9 lypnya 1955. – №28.– S.4.
7. Hrytsenko M. Vystavka, prysvyachena A. S. Makarenku // Radyans'ka osvita. – 16 lypnya 1955. – №29.– S.2.
8. Storchakov V. Druzhba i spivrobotnytstvo // Radyans'ka osvita. – 6 kvitnya 1960. – №28.– S.4.
9. Lipner S. Khto skazav «peryferiya»? // Radyans'ka osvita. – 6 travnya 1964. – №36.– S.2
10. Spartakiada studentiv pedvuziv // Radyans'ka osvita. – 4 lypnya 1953. – №27.– S.1.
11. Kuz'min M., Ivanenko Yu. Respublikans'ka spartakiada studentiv pedvuziv // Radyans'ka osvita. – 16 lypnya 1955. – №29.– S.1.
12. Tkachenko O., Lyutvort H., Novomins'kyy A. Tut hotuyut' radyans'kykh uchyteliv. Z dosvidu roboty Vinnyts'koho pedahohichnoho instytutu // Radyans'ka osvita. – 17 lystopada 1956. – №47.– S.3.
13. Korabl'ov M. Inzhenery zdorov'ya // Radyans'ka osvita. – 28 veresnya 1957. – №39.– S.3.
14. Yakovyshyn V., Voloshchuk V. Festyval' druzhby, pratsi i pisni // Radyans'ka osvita. – 23 travnya 1962. – №40.– S.4.
15. Fuks M., Slavko Y. «Povpredy» velykoho sportu // Radyans'ka osvita. – 11 serpnia 1962. – №63.– S.4.

Summary

The article illustrates the evolution of the types of recreation and sport leisure of educators in Pedagogical Institute of USSR during the period of de-Stalinization (1953-1964). Application of content analysis method of educational media allowed illustrating the core of the leisure. It also helped to give general characteristics of leisure according to modern approaches in the theory and history of leisure.

This study will analyze how recreational leisure of educators was covered in the profile edition - newspaper "Soviet education" - during the 1953-1964 biennium. One of the most interesting ways to fill leisure time was a recreational activity. When considering recreation activities we understand the activity directed to give people healing and rest, and the one that promotes tourism. It is intended to restore mental, physical and spiritual balance of people and is often linked to cultural and cognitive activity. Modern science identifies three components of recreation, leisure, tourism and treatment.

Over the entire period of de-Stalinization in the newspaper once remembered treatment as part of a recreational leisure of students: in January of 1953, during the winter break, students of Zhytomyr state pedagogical institute went on trips to resorts and to holiday homes. Two mentions for 12 years concerned the spending of the free time within the camps and guest houses. In addition to the above, in July 1960 the educators of the Ukrainian SSR were informed about the opening of international student camp "Sputnik" in Gurzuf. In addition to the recreation this example has quite noticeable strong trend towards mixed-type entertainment, education-oriented, interactive and creative.

Often in the description of the recreational leisure, Periodicals turned to examples of tourism. Thanks to the spirit of the era, educational institutions simply "were breathing" with this type of recreation. One of the most active periods for this were the winter holidays. For example, in winter 1953, students of Kyiv state pedagogical institute participated in the ski, travel and climbing trips.

Undoubtedly, the leader in the number of examples of tourism leisure remained the spring and summer period. This time open more opportunities for recreation of students and teaching youth. Fashion for long-term campaigns was introduced by educators of Odessa state pedagogical institute. In July of 1955, teachers and students of the Faculty of Geography went by boat from Odessa to Kherson. As part of the campaign, educators, except recreational vacation, were doing educational projects. Odessa citizens learned the Black Sea, the Dnieper-Bug estuary, mouth and Dnieper wetlands, visited the construction site of Kherson textile mill, visited the All-Union Research Institute of hybridization and acclimatization in the village of Ascania Nova, visited the Crimean observatory, Nikitski Botanical Garden, the house-museum of Chekhov and guested in several health centers. A similar "big program" was performed that year by their colleagues from Odessa state pedagogical institute of foreign languages. Youth of the university went on tour around Makarenko places. Route of the tourists went from Odessa through Kryukov, Belopolye and Kharkiv to Moscow.

Borders of travel maps of educators were not limited only by the USSR. For example, students of Zaporizhzhya state pedagogical institute in 1960 visited Poland, Czechoslovakia, Bulgaria, East Germany, France, visited the city of Leipzig, Dresden, Altenburg and Mazelovits.

Specific categories of leisure in the fresh air, which borders recreation and other leisure activities are sports. In the 1950-1960's it really was the part of the lives of young education people. that was because of contribution of the state that periodically encourage and held competitions. For example, on 5-10 of July 1953, in Kharkov, the IV Republican Olympics was held showing athletics, gymnastics, swimming, diving, boxing, basketball, volleyball and cycling. After it, 130 young athletes were selected for the All-Union student competition. It is significant that Kharkiv stadium "Dynamo" in 1955 brought together more than 800 participants of the Republican contest of students of pedagogical institutes of the USSR.